

אמר אחד הרי עלי בעשרים ואחד, הבעלים א-TJ
נותנין על כרחן עשרים ושש.

כיון שאי אפשר לתת לזה בעשרים ואחת,
שנמצא ההקדש נפסד בארבעה סלעים שהיה
על הבעלים להוסיף בחומשן.

ומאידך, אי אפשר לפחות לבעלים מהקרן
ששמאה אדם אחר.

לכן, נותים עשרים ואחד עבור הקרן כפי
ששמאה האחר, ועוד חמשה עבור החומש
מהקרן כפי ששמאה הוא.

וכן אם אמר עשרים ושנים, הבעלים נותנין
עשרים ושבע.

בעשרים ושלוש, הבעלים נותנין עשרים
ושמונה.

בעשרים וארבע, הבעלים נותנין עשרים
ותשע.

עשרים וחמש, הבעלים נותנין שלשים.

לפי שאין מוסיפין חומש על עילוי של זה,
אלא החומש נמדד לפי מה ששמו הם
בתחילה. דהיינו חומש מעשרים.

ואם אמר — בעשרים ושש, אין כופין את
הבעלים לפדותו. וזכה בו.

על כל פנים שמע מינה מדקתני חומש על
עשרים סלעים חמשה סלעים, הרי חומשא

השמיענו, דאף על גב דבדידיה אית ביה
שזה פרוטה, כיון דבחומשיה ליכא שזה
פרוטה, אינו נחשב, ודיו בכך שיפדה על
המעות הראשונות. ואתי שפיר לשון
הברייתא.

אלא למאן דאמר "אין בר", מאי חידושא
השמיענו במילה "דיו"? היה לו לומר —
"אומר: הוא וחומשו מחוללים על מעות
הראשונות"?

ומסקינן בקשיא⁽⁸²⁾.

הגמרא מסתפקת בדין חומש האמור במעשר
שני [ויקרא כז לא] "ואם גאל יגאל איש
ממעשרו — חמישיתו יוסף עליו". כמה
עליו להוסיף על פדיונו:

איבעיא להו: חומשא מלגיו, כלומר —
יחלק את הקרן לחמשה חלקים, ויוסיף עליה
כשיעור חומשה. [כגון אם היה שזה עשרים,
יוסיף ארבע].

או, חומשא מלבר כלומר, על ארבעה רבעים
יוסיף את החמישי מבחוץ. [כגון אם היה
שזה עשרים יוסיף חמש?]

אמר רבינא, תא ושמע, מה ששינונו במסכת
ערכין:

מי שהקדיש חפץ, ובא לפדותו, "הבעלים
אומרים בעשרים, וכל אדם בעשרים,
הבעלים קודמין. מפני שמוסיפין חומש על
הקרן. ונמצא עשרים שלהם כעשרים וחמש.
אך שאר כל אדם אינו מוסיף חומש.

82. עיין בחידושי רבי מאיר שמחה, מדוע הוי
רק "קשיא" ולא תיובתא.

הראוי לביילה אין בילה מעכבת". חידושי רבי
מאיר שמחה.

מלבר.

ומסקינן: אכן שמע מינה⁽⁸³⁾.

ברם, לפי האמת נדון זה תלוי במחלוקת תנאים:

כתנאי . נאמר בתורה [ויקרא כז כז] "ואם בבהמה הטמאה, ופדה בערכך, ויסף המישיטו עליו".

ודרשינן: שיהא הוא וחומשו חמשה. דהיינו חומשא מלבר. דברי רבי יאשיה.

אך רבי יונתן אומר: "המישיטו" — חומשו של קרן. דהיינו חומשא מלגיו.

נידון נוסף בהלכות חומש:

איבעיא להו: חומש מעכב או אינו מעכב? כלומר, אם פדה את המעשר ולא הוסיף חומש, האם מותר לו לאכול את המעשר חוץ לחומת ירושלים, או עליו להמתין עד שיתן את החומש.

וצדדי הספק: האם ארבעה בארבעה פריק, [ארבעה זוזים פדו את המעשר שכנגדם], ואכנפשיה [מאליו, ואינו בכלל הפדיון] מוסיף חומש, ולפי צד זה — אלמא חומש לא מעכב.

או דלמא גזירת הכתוב דארבעה בחמשה פריק, ואין מעשר שוה ארבעה נפדה בפחות מחמשה. ולפי צד זה — חומש מעכב⁽⁸⁴⁾.

אמר רבינא: תא שמע, שנינו בברייתא: הדמאי [מעשר שני של דמאי, שתקנו חכמים להפריש מתבואה הלקוחה מעם הארץ], אין לו חומש [אינו צריך להוסיף חומש כשפודהו], ואין לו ביעור [אינו צריך לבערו בשנה השלישית, כשאר מעשרות, שנצטוו לבערם בשנה השלישית, כאמור [דברים יד—כח] — "מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה ההיא והנחת בשעריך"].

מדייקת הגמרא: חומש אין לו, הא קרן יש לו. כלומר, אם בא לפדותו חייב לתת כשויו.

מאי טעמא?

הדין במעשר? ותצו, דודאי אם אמר "הוא וחומשו מחוללים על פרוטה" מועיל. אבל אם לא הזכיר את החומש בהדיא לא מהני. והקשו האחרונים, כיצד יכול לחלל אותו ואת חומשו על פרוטה, הרי יוצא שהמעשר עצמו נפדה על פחות משוה פרוטה? אמנם עיין בתוספות [גיטין סה א ד"ה ואמה] — שפודהו על פרוטה וחומשה. ועיין בקהלות יעקב, דהתוספות דידן סברו, שאם בסך הכל יחלל על פרוטה שלמה שפיר דמי.

83. לכאורה קשה, הרי משנה מפורשת היא, וכי המקשן לא ידע את המשנה?

וצריך לומר, דאכן ידע, אלא הסתפק שמא רק בהקדש הוי חומשא מלבר, אבל במעשר חומשא מלגיו.

ופשטינן ליה, שאין לחלק בין הקדש למעשר לענין חומש. וגילוי מילתא בעלמא הוא שלשון חומש האמור בתורה היינו חומש בלבר. [על פי הפני יהושע].

84. הקשו התוספות, והרי הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה מחולל, ומסתמא הוא

קִרְן דְּמַעֲכָב בַּפְּדִיּוֹן מַעֲשֵׂר דְּאֹרֵייתָא, אִיתָא בַּפְּדִיּוֹן מַעֲשֵׂר דְּרַבְּנָן, אֲךָ חוּמְשׁ דְּלֹא מַעֲכָב בְּדְאֹרֵייתָא לִיתָא בְּדְרַבְּנָן⁽⁸⁵⁾.

וקא משמע לן שחומש אינו מעכב.

ודנה הגמרא: לימא ספק זה, כמחלוקת התנאים המובאת להלן:

שנינו בתוספתא [מעשר שני פרק ד הל ד]: מי שהיה בידו פירות מעשר שני, ובא לפדותם, ולאוכלם מחוץ לחומות ירושלים, ונתן את הקרן ולא נתן את החומש,

רבי אליעזר אומר: יאכל.

רבי יהושע אומר: לא יאכל.

אמר רבי: נראין דברי רבי אליעזר בשבת, דמפני כבוד השבת לא יעכב מלאוכלם עד שיתן את החומש.

ודברי רבי יהושע, בחול. גזירת חכמים שלא יאכלם עד שיתן את החומש. שמא יפשע וישכח להוסיף את החומש.

והוינן בה: מדאמר רבי, "נראין דברי רבי אליעזר בשבת", משמע מכלל דבריו, דפליגי אפילו בחול. ולדעת רבי אליעזר מותר

לאוכלו בלא חומש גם בחול.

וכן מדאמר "נראין דברי רבי יהושע בחול", מכלל דפליגי אפילו בשבת. ולדעת רבי יהושע, אסור לאוכלו אף בשבת.

מאי לאו כהא סברא קמיפלגי, דרבי אליעזר סבר — חומש לא מעכב. ד"ארבעה בארבעה פריק, ואכנפשיה מוסיף חומש", כדלעיל.

ורבי יהושע סבר — חומש מעכב. ד"ארבעה בחמשה פריק".

ודחינן: אמר רב פפא, לא! דכולי עלמא סברי "חומש לא מעכב", מעיקר הדין.

והבא, בסברת "חיישינן לפשיעותא" קמיפלגי.

מר סבר, חיישינן לפשיעותא. שמא יפשע ולא ישלם את החומש. ולכן גזרו עליו שלא יאכל עד שיוסיף חומש⁽⁸⁶⁾.

ומר סבר: לא חיישינן לפשיעותא.

אמר רבי יוחנן: אף על פי שנחלקו במעשר, הכל מודים בהקדש שחיללו ולא הוסיף חומש, שהפדיון חל.

ובחידושי רבי מאיר שמחה כתב, שכאשר מחלל על המעות הראשונות, מצטרפים החילולים יחד, והרי כעת יש בו שוה פרוטה. ולכן חייב לומר "הוא וחומשו".

86. בגידולי שמואל כתב, שאם הטעם משום "חיישינן לפשיעותא", הוי המעשר מחולל, ויכול למכרו, או ליתנו במתנה, ורק באכילה אסור משום חשש פשיעותא.

85. מבואר לכאורה, דבמעשר דרבנן אין מוסיפין חומש. ולכאורה קשה, לדעת הראב"ד [הובא לעיל] שמעשר פחות משה פרוטה אינו חייב אלא מדרבנן, מדוע כשפודהו על מעות הראשונות [כחזקיה], אמרינן "הוא וחומשו מחוללים על מעות הראשונות"?

ועיין בריטב"א, כיון שממילא מחלל על מעות הראשונות ואין כאן שום הוצאה יתירה, אומר "הוא וחומשו".

ולא חיישינן לפשיעותא, הואיל וגזברין תובעיין אותו לשלם את החומש בשוק⁽⁸⁷⁾.

ומקשינן: וכי בהקדש לא פליגי?

והתניא — "נתן את הקרן ולא נתן לו את החומש, רבי אליעזר אומר: הילל.

וחכמים אומרים: לא הילל.

אמר רבי: נראין דברי רבי אליעזר בהקדש, ודברי חכמים במעשר".

ומדייקינן: מדאמר רבי "נראין דברי רבי אליעזר בהקדש", מכלל, דפליגי אפילו במעשר.

וכן מדקאמר "נראין דברי חכמים במעשר", מכלל, דאינהו פליגי אפילו בהקדש.

ולא כדברי רבי יוחנן, דבהקדש לא נחלקו.

ומסקינן: אלא אי אתמר הכי אתמר [אם

נאמרו דברי רבי יוחנן, כך נאמר]:

אמר רבי יוחנן, הכל מודים בשבת, בהקדש, שאם הילל ולא הוסיף חומש, מותר לאוכלו.

מאי טעמא: חדא, דכתיב "וקראת לשבת עונג". ועוד — הואיל וגזברין תובעיין אותו בשוק⁽⁸⁸⁾.

אך בימות החול, דליכא סברת "וקראת לשבת עונג", נחלקו רבי אליעזר ורבנן, האם יכול לאוכלו קודם שיתן חומש.

נידון גוסף בדין "חומש":

אמר רמי בר חמא, הרי אמרו — "הקדש אינו מתחלל על הקרקע", משום דרחמנא אמר ונתן הכסף וקם לו [דכתיב ויקרא כז—טו]: "ואם המקדיש יגאל את ביתו ויסף חמישית כסף ערכך עליו והיה לו" ודרשינן, דבעי כסף דוקא, ולא קרקע⁽⁸⁹⁾.

אך חומשו, מהו שיתחלל על הקרקע⁽⁹⁰⁾?

מנזקין ועבד, דדרשינן בהו "שייב לרבות שוה כסף", אם כן אף קרקע נמי?

ותרצו, דדרשינן בכלל ופרט וכלל, "ויסף חמישית" כלל, "כסף" פרט, "והיה לו" חזר וכלל. ואין אתה דן אלא כעין הפרט, דהיינו, דבר המיטלטל וגופו ממון. יצאו קרקעות שאין מיטלטלין.

90. הקשה התוספות הרא"ש: הרי עיקר קרא נאמר על חומש, ובודאי שאינו נפדה על הקרקע?

ותירץ, אע"ג דבהאי קרא דכסף כתיב חומש, מכל מקום "כסף" משמע דאערכך דוקא קאי. ויש לפרש דהכי קאמר קרא, ויסף חמישית מכל דבר, על כסף ערכך.

87. דוקא בשוק, אבל לביתו אסור להכנס ולתובעו. כמו במלוה שאסור לו להכנס לבית הלוה. רש"ש.

אך בהגהות טל תורה כתב — דבהקדש ליכא איסורא להכנס לביתו. ומאי דאמרינן — "בשוק", אורחא דמילתא נקט.

88. "פירוש והני הוו חדא. ועוד דצריכי אהדדי דתרווייהו טעמא בעינן כחדא. דאי משום טעם שבת לחוד, אפילו במעשר נמי. ואי משום טעם גזברים תובעים, אפילו בחול נמי. אלא ודאי כדאמרן". הריטב"א.

89. הקשו התוספות, מה נפשך, אי בעינן כסף דוקא, אם כן גם מטלטלין לא יועילו, ואם נלמד

וכן יש להסתפק בזר שאכל תרומה בשוגג⁽⁹¹⁾, שאינה משתלמת במעות, אלא בפירות מן החולין, שראויים להקדישם.

משום דרחמנא אמר [ויקרא כב – יד] – "ואיש כי יאכל קדש בשגגה, ויסף חמישיתו עליו, ונתן לכהן את הקדש".

ודרשינן: עליו לתת דבר הראוי להיות קדש. דהיינו פירות חולין⁽⁹²⁾.

אך חומשה, מהו שישתלם שלא מן החולין [אלא במעות או בגדים]?

וכן יש להסתפק במעשר, שאין מתחלל על האסימון [מטבע שאין עליו צורה],

משום דרחמנא אמר [דברים יד כה] "וצרת הכסף בידך", לרבות כל דבר שיש עליו צורה.

אך חומשו, מהו שיתחלל על האסימון?

אתגלגל מלתא, ומטא לקמיה דרבא: אמר להו, אמר קרא [ויקרא כב יד, כד טז, יט, דברים ידכה] "ויסף חמישיתו עליו", לרבות

חומשו כמותו.

אמר רבינא: אף אנן נמי תנינא במסכת תרומות: "הגונב תרומה ולא אכלה, משלם תשלומי כפל דמי תרומה. כלומר, מלבד התרומה שחוזרת בעין⁽⁹³⁾, מוסיף עוד תשלום כפל, מעות, כדמי התרומה⁽⁹⁴⁾.

אך אם אכלה, משלם שני קרנים וחומש. קרן וחומש מן החולין, כלומר – מפירות חולין הראויים להיות תרומה, וחקרן הנוספת, הבאה כתשלום כפל – מעות דמי תרומה".

שמע מינה: חומשו כמותו. ואף הוא צריך ב-ב לבא מן החולין, כתרומה עצמה.

שמע מינה.

עוד בדיני חומש:

יש לדון, האם החומש נחשב כמו הקרן לגמרי, ואם גזל את החומש, או נהנה מן החומש בתרומה וקדשים וכיו"ב, האם חייב חומש על החומש.

או דילמא אין החומש נחשב כקרן לענין זה.

והקדש. וכשיטת רבי מאיר הנזכר במנה בתרומות [פרק ו ה]. ועיין בריטב"א, וברש"ש.

93. רש"י. ואפשר להעמיד גם כשאינה בעין, כגון שנזרק לים, או נשרף, דמשלם את הקרן כדמי תרומה, ואינו צריך להביא פירות מן החולין. שדין "מן החולין" אינו אלא באוכל תרומה. רש"ש.

94. דמי תרומה פחותין מדמי החולין, כיון שהתרומה אינה ראויה להאכל אלא לכהנים, ואינה ראויה לו בימי טומאתו, ואם מטמאה

91. רש"י. ומדייק המשנה למלך [תרומות י יח], שרק בזר האוכל תרומה בשוגג דהתשלומין הן תרומה, אזי חייב להביא דוקא פירות חולין, אבל האוכל במזיד, אין התשלומין נעשים תרומה, ולכן אינו חייב לתת דוקא פירות, ויכול לשם אף בכסף.

אמנם דעת הרמב"ם [שם] דבין שוגג ובין מזיד צריך לשלם בפירות ולא בכסף.

92. רש"י פירש "מן החולין", היינו פירות. ו"שלא מן החולין", היינו מעות.

אך הראב"ד פירש "שלא מן החולין" היינו לקט שיכחה ופאה, מעשר ראשון מעשר שני